

ВИСНОВКИ

Стратегічне партнерство між Україною і Російською Федерацією на сучасному етапі є складною компромісною моделлю двосторонніх відносин, якій притаманна взаємодія з глобальними елементами та складовими частинами конструкції міждержавних стосунків регіонального виміру. Значний вплив на його формування і реалізацію здійснює система чинників, які є різноплановими за своїм характером, динамікою і значенням.

Досліджуючи проблему формування стратегічного партнерства в українсько-російських відносинах, відповідно до поставлених завдань доходимо таких висновків:

1. Стратегічне партнерство у відносинах між державами є особливим типом взаємодії держав-партнерів з реалізації спільних стратегічних інтересів. При цьому стратегічні інтереси мають довготривалий характер і повинні збігатися хоча б у двох сферах, а іноді – переходити з однієї в іншу. Стратегічне партнерство, на відміну від союзницьких відносин, залишає широке поле для політичного маневру, не передбачає синхронізації дій у відносинах зі стратегічними партнерами.

Для того, щоб відносини між державами набули рівня стратегічного партнерства, вони мають відповідати таким параметрам: 1) обопільне визнання стратегічного характеру партнерства; 2) наявність спільних стратегічних інтересів і спільних підходів до їх реалізації у двох і більше сферах співробітництва між державами; 3) довготривалий характер партнерських взаємин, що розвиваються по висхідній з отриманням чітких кінцевих результатів; 4) наявність механізмів реалізації стратегічного партнерства; 5) правове закріплення змісту і механізмів стратегічного партнерства у двосторонніх документах.

2. Проголошення Україною стратегічного партнерства з Російською Федерацією в цілому обумовлено такими факторами:

– взаємопов'язаністю та взаємозалежністю національних господарських систем обох країн, миттєвий розрив яких міг би призвести до втрати виробничих циклів у пріоритетних галузях, що означало б згубні наслідки для стабільного розвитку їх економік;

– геополітичним становищем України, яке створює необхідність збалансованої моделі відносин як з Європейським Союзом, так і з Росією. Для України зазначений напрямок є важливим саме тим, що надає можливість уникнути подвійної альтернативи: Захід чи Схід – і рухатись на Захід, не розриваючи зв'язки зі Сходом та не протиставляючи себе Росії. Більше того, через ці стосунки Україна може зробити суттєвий позитивний внесок у зміцнення європейського вектора Росії. У такий спосіб створюються умови для усунення розриву між Європою та Євразією, не допускається зведення нової “залізної завіси” на східному чи на західному кордонах України, що здатне однаково негативно впливати на систему європейської безпеки;

– у культурному плані збереження тісних контактів між Україною і Російською Федерацією вимагає й значний відсоток етнічних росіян серед насе-

лення України та українців у російському суспільстві, які прагнуть зберегти політичну близькість між державами. Реалізація стратегічного партнерства у двосторонніх відносинах сприяла б стабілізації внутрішньополітичної ситуації в країнах, відкрила б широкі можливості для задоволення їх національно-культурних потреб.

3. Характеризуючи українсько-російські відносини у військово-політичній, економічній та гуманітарній сферах в контексті відповідності їх параметрам стратегічного партнерства, можна зробити наступні висновки:

– Україна і Російська Федерація обопільно на офіційному рівні визнають стратегічний характер їх взаємодії. Останнє підтверджується виступами глав обох держав, високих посадовців, які декларують зацікавленість у розвитку саме такого виду стосунків між країнами;

– однак аналіз офіційних документів і поточних матеріалів України і Росії дозволив виявити різноспрямованість стратегічних інтересів обох держав, відмінність поглядів сторін на механізми вирішення спірних питань, що й породжує суперечливість процесу реалізації стратегічного партнерства у міждержавних відносинах України з Російською Федерацією. Так, українська сторона мотивує даний рівень взаємодії, виходячи з економічних чинників: постачання енергоресурсів, наявність тісних промислових зв'язків, що обумовлені існуванням колись єдиного радянського народногосподарського і оборонного комплексу. Росія ж робить акцент на політичній та військовій складових стратегічного партнерства;

– неспівпадіння стратегічних інтересів України і Російської Федерації унеможлиблює створення та ефективне функціонування механізмів з реалізації українсько-російського стратегічного партнерства. Лише в економічній галузі можна говорити про прагнення сторін до створення спільних механізмів з реалізації та координації стратегічних інтересів. Перспективними спільними проектами в даній сфері вважаються утворення зони вільної торгівлі та формування міжнародного газотранспортного консорціуму з управління газотранспортною системою України. Водночас остаточне оформлення даних механізмів вимагає подальшого узгодження позицій сторін з принципових питань;

– українсько-російські взаємини в цілому розбудовуються несистемно, з постійними кризами. Винятком можуть служити лише економічні відносини між країнами, що розвиваються динамічно з досягненням конкретних результатів;

– між двома країнами не існує окремого двостороннього документа, в якому б чітко визначалися напрямки та цілі українсько-російського стратегічного партнерства. Єдиним документом, в якому закріплюється стратегічний характер взаємодії між Україною та Російською Федерацією, є договір про дружбу, співробітництво та партнерство від 31 травня 1997 року. Проте сама формула стратегічного партнерства виглядає розмито, що породжує варіативність у його тлумаченні і може свідчити про відсутність у сторін реальних планів дій у даному напрямку.

Отже, російсько-українські взаємини загалом не відповідають зазначеним

параметрам стратегічного партнерства і на сучасному етапі можуть бути оцінені як декларативні.

Винятком можуть слугувати лише економічні стосунки між країнами, які за інтенсивністю, атмосферою і характером наближені до рівня стратегічного партнерства. Однак наявність однієї сфери співробітництва, у якій стан відносин між Україною та Російською Федерацією носить стратегічний характер, суттєво не впливає на специфіку взаємин в цілому.

4. Головними проблемами, що стоять на порядку денному українсько-російської співпраці, є питання, які виникли внаслідок розпаду Радянського Союзу. До таких належать: відсутність остаточного врегулювання статусу та умов перебування на українській території Чорноморського флоту Росії; незгодженість сторін щодо розподілу морської ділянки кордону; різне бачення сторонами процесу розподілу закордонного майна колишнього СРСР; у гуманітарній сфері особливої уваги заслуговує необхідність вироблення шляхів повернення українських культурних пам'яток з Росії.

Серйозні недоопрацювання існують й у нормативній базі двостороннього співробітництва. Між країнами підписана значна кількість угод, але і досі відсутні дієві механізми за їх виконанням. Головна складність такого становища – принципові розбіжності в законодавствах двох держав. Найбільш негативно це відбивається на зовнішньоторговельному режимі України та Росії. Зокрема, різняться методи регулювання експортно-імпортних операцій, шляхів їх оподаткування. Усе це призводить до невиправданого підвищення цін, перешкоджає вільному обміну товарів та послуг, провокує розширення нелегальної торгівлі.

Перешкодою на шляху розгортання тісного політичного діалогу між елітами обох країн виступає й психологічний бар'єр, що формує негативні стереотипи у взаємному сприйнятті. Даний чинник підживлюється так званою історичною пам'яттю українського і російського народів і зміцнює вже установлені кліше міждержавної взаємодії. Так, з боку України перебування держави в складі колишніх Російської імперії та Радянського Союзу сформувало на підсвідомому рівні переконання у необхідності подальшого дистанціювання від Росії за будь-яких обставин, що інколи проявляється у відторгненні усього російського. З боку Росії великодержавницькі амбіції, що ґрунтуються на імперському минулому держави, конструюють тип взаємодії, спрямований на політичне поглинання України, ускладнюють процес сприйняття культурної самобутності нашої держави. Водночас така поведінка шкодить національним інтересам самої Російської Федерації, унеможливаючи адекватну оцінку реальної ситуації й тим самим стимулюючи її ізоляцію у відносинах з найближчими сусідами.

5. Оцінюючи перспективи реалізації стратегічного партнерства між Україною та Російською Федерацією, слід визнати, що вона, на нашу думку, залежатиме від наступних факторів:

– зміцнення української державності та ставлення Росії до цього процесу. Цей чинник ще тривалий час буде визначальним, зважаючи на існуючі імпер-

ські амбіції російського керівництва;

– становлення російської державності та вибору країною європейського або азійського шляху розвитку;

– внутрішньополітичної ситуації в кожній зі сторін. У даному питанні важливе значення має те, чи зможуть обидві держави створити дієві механізми державної влади, подолати значний рівень бюрократії та корупції, забезпечити внутрішню стабільність. Важко сказати, кому це вдається краще, оскільки на сучасному етапі на всіх цих напрямках у сторін наявні численні проблеми, розв'язанню яких перешкоджає відсутність сформованого громадянського суспільства. Крім того, не існує чітко окреслених правил гри, що, в свою чергу, призводить до безвідповідальності деяких високих державних посадовців, ірраціональності політики, її непередбачуваності, що тим самим провокує постійні кризи в двосторонніх відносинах;

– результативності економічної взаємодії держав;

– розвитку відносин України і Росії з іншими країнами, передусім зі Сполученими Штатами та державами-членами Європейського Союзу.

З огляду на останні позитивні тенденції у взаєминах РФ – ЄС, що намітилися із домовленостями сторін на самітах у Москві та Лондоні, можна прогнозувати певну стабільність у трикутнику Україна – Росія – Європейський Союз. На користь останнього говорить і факт геополітичної пов'язаності всіх учасників. Розбалансованість ситуації стратегічно не вигідна для жодної зі сторін.

Складніше діє на характер українсько-російського співробітництва американський фактор.

Виходячи з реалій у відносинах між Україною і Сполученими Штатами Америки та Росією і США, можна висловити припущення, що поглиблення українсько-американського стратегічного партнерства негативно позначатиметься на російсько-українському співробітництві. Основний елемент напруги у даному форматі відносин створюватиметься активізацією співпраці між Україною і Північноатлантичним альянсом з перспективою подальшого членства нашої держави в даній структурі, що сприймається Кремлем як прояв антиросійської зовнішньої політики.

6. Враховуючи вищевикладені факти, а також стійку низку накопичених проблем між країнами і спосіб російського керівництва проводити зовнішньополітичний курс стосовно України, можна висловити наступні рекомендації щодо подальшої розбудови українсько-російського співробітництва:

– зважаючи на те, що стратегічне партнерство передбачає рівноправність сторін, можливим стає формулювання основного завдання, що стоїть перед Україною в контексті конструювання нею досліджуваної моделі двосторонньої взаємодії з Російською Федерацією. Ним стає вирівнювання диспропорції, стимулювання здійснення різнопланових проєктів на паритетних засадах;

– наступним акцентом для України при побудові взаємин з Російською Федерацією стає недопущення перетворення партнерських взаємин у союзницькі. Це зняло б загрозу накладання авторитарних ідеологем російського дер-

жавотворення на український ґрунт.

Стратегічне партнерство в українсько-російських відносинах має обмежуватися двосторонніми домовленостями, які б виключали перспективу утворення багатосторонніх проєктів з яскраво вираженими органами наднаціонального контролю. Росії потрібно враховувати, що численні й досі нереалізовані пострадянські інтеграційні можливості вже вичерпали себе. На сьогодні стає зрозумілим, що інтеграція в межах СНД виконала своє завдання щодо “мирного розлучення” і поступово перетворюється в “клуб президентів”.

У таких умовах реалістичним може бути стратегічне партнерство України з Російською Федерацією за формулою “спільного просування до Європейського співтовариства”. Але дане твердження не повинно виключати можливості України приєднатися до Європейського Союзу. Інтегрування Української держави до європейської спільноти дало б змогу розширити діалог “Росія – Європейський Союз”, що прискорюватиме процеси демократизації російського суспільства.

При цьому необхідно брати до уваги, що в своєму поступі до Європи Україна і Російська Федерація зберігатимуть свої особливості, де вони відіграватимуть різні ролі, будуть відмінними умови та шляхи взаємодії. Але спільним стратегічним завданням є внутрішня європеїзація, тобто формування політичних та економічних інститутів і громадянського суспільства європейського типу. Наявність подібного спільного стратегічного інтересу може передбачати створення нового механізму міждержавної взаємодії, що врахувала б національні інтереси обох країн.

Цей сценарій не передбачає формування будь-яких альянсів, але робить можливим координацію дій міждержавних органів для досягнення спільних стратегічних цілей. З нашої точки зору, така модель конструювання стратегічного партнерства може виявитися вигідною для українсько-російських взаємин і дозволить українській стороні ефективно відстоювати національні інтереси у взаєминах з Росією у найближчій перспективі.